

Polskie badania nad społeczeństwem informacyjnym (przegląd wybiórczy)

Lech W. Zacher

Polskie badania nad społeczeństwem informacyjnym mają charakter zarówno ogólny, jak i sektorowy (dziedzinowy). Zajmują się nimi przedstawiciele różnych nauk, głównie społecznych. Przedmiot badań bywa opatrzony różnymi sztyldami, np. cywilizacja informacyjna, społeczeństwo komputerowe, cyberspołeczeństwo, społeczeństwo wiedzy. Technicy badają tzw. substrat technologiczny społeczeństwa informacyjnego. Ekonomiści – sektor informacyjny oraz wirtualizację działalności gospodarczej, powstanie i rozwój tzw. nowej gospodarki, gospodarki cyfrowej; w szczególności elektronicznego handlu czy szerzej, elektronicznego biznesu. Socjologowie i politolodzy zajmują się m.in. społeczną i międzynarodową komunikacją, zastosowaniami komputerów (sztucznej inteligencji), np. w polityce. Analizowane są wymiary paneuropejskie i globalne. Prawnicy badają sprawy ochrony prywatności, przestępczości komputerowej, ochrony własności intelektualnej. Kulturowo zorientowane badania podejmuje znawcy mediów, kultury, w szczególności filmu. Polscy naukowcy nawiązują do światowej literatury przedmiotu. Rzadkością są prace empiryczne. W artykule wymienione są ważniejsze nazwiska, ośrodki badawcze oraz spis bibliograficzny prac z omawianego zakresu.

Polskie badania nad – wyłaniającym się ze społeczeństwa przemysłowego – **społeczeństwem informacyjnym** są w ostatnich latach całkiem szerokie i zaawansowane, nie tylko zresztą w naukach społecznych (nie będziemy tu jednak referować tego, co dzieje się w tym zakresie w naukach technicznych).

Problematyka społeczeństwa informacyjnego jest z natury rzeczy **multidyscyplinarna**, oraz **inter-** i **transdyscyplinarna**. Nic więc dziwnego, iż fizycy czy reprezentanci nauk technicznych zajmują się nietechnicznymi zagadnieniami tego społeczeństwa, jak np. **cywilizacja informacyjna** (np. A. Wierzbicki) czy szeroko rozumianym społeczeństwem komputerowym, cyber-społeczeństwem czy społeczeństwem wiedzy (*knowledge society*). Najczęściej jednak uwagę inżynierów przyciąga tworzenie się, rozwój i funkcjonowanie tzw. **substratu technicznego** społeczeństwa informacyjnego (por. prace J.F. Mączyńskiego).

Poza – wiążącą się z owym substratem – sferą B + R (badań i prac rozwojowych) znajduje się szeroki obszar dociekań na temat marketyzacji i stymulacji tych

badania – w szczególności przez państwo i jego agencje promujące ich dyfuzję i transfer. Rynek i państwo zdają się być głównymi siłami, które czynią możliwym rozwój i funkcjonowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (*ICTs – Information Communication Technologies*) w szeroko rozumianej praktyce społecznej i gospodarczej. W tym obszarze badawczym ważną rolę odgrywają ekonomiści. Zajmują się oni często wyodrębnianiem z gospodarki **sektora informacyjnego**, jego mierzaniem i funkcjonowaniem (np.: T. Kasprzak, D.T. Dziuba, J. Oleński); szczególnie badane są kwestie **wirtualizacji działalności gospodarczej** (por. np.: T. Kasprzak, D.T. Dziuba, J. Oleński) oraz wpływu wirtualnego środowiska na inne procesy, np. na rozwój przedsiębiorczości oraz gospodarczych organizacji wirtualnych (np.: T. Kasprzak, J. Oleński, D.T. Dziuba, W.T. Bielecki, J. Kisielnicki, K. Zimmiewicz, Z. Cygan). Coraz więcej zainteresowania budzi kwestia handlu elektronicznego (W. Chmielarz). Warto też zaznaczyć, iż następuje stopniowe przechodzenie od problematyki społeczeństwa informacyjnego do problematyki tzw. **społeczeństwa wiedzy** (por. np. A. Kukliński), zaś w sferze gospodarki mówi się coraz częściej o tzw. **nowej gospodarce** (por. np.: Kołodko, Zacher) nazywanej też cyfrową (np. znana praca Tapscotta).

Spora grupa „zhumanizowanych” inżynierów i informatyków prowadzi badania, organizuje seminaria i konferencje, publikuje w obszarze wcześniej rezerwowanym dla nauk społecznych (np.: A. Wierzbicki, P. Sienkiewicz, J. Lubacz, nieżyjący A. Sowiński oraz pionier polskiej informatyki z lat siedemdziesiątych – A. Targowski).

Szczególne zainteresowanie naukowców budzi symbol ery informacyjnej – **komputer**. Stąd rozwinięte badania dotyczące roli komputerów, ich znaczenia, aplikacji i wpływów. Aktywny jest tu zwłaszcza P. Sienkiewicz zajmujący się tą problematyką – od historii i zastosowań w dowodzeniu po przestępstwa komputerowe; problematykę społeczną i ludzką, humanistyczną podejmuje na dorocznych konferencjach A. Szewczyk; społecznymi aspektami komputeryzacji i kwestiami humanizacji pracy z komputerem zajmował się nieżyjący Z. Korniewicz.

Innym obszarem badawczym związanym z zagadnieniami ludzkiej, społecznej i międzynarodowej komunikacji zajmują się socjologowie (np.: J. Mikułowski-Pomorski, T. Goban-Klas, K. Krzysztofek). Również politologowie zainteresowani są zastosowaniami komputerów (czy sztucznej inteligencji) w polityce międzynarodowej (np.: dawno już L. Pastusiak czy później Z.J. Pietraś) oraz – ogólnie – w procesie politycznym (kwestie władzy, partycypacji, administracji publicznej) w warunkach społeczeństwa informacyjnego (A. Pawłowska).

Coraz istotniejsza staje się też problematyka prawna w powstającym społeczeństwie informacyjnym, np. związana z tzw. przestępczością komputerową czy ochroną prywatności oraz własności intelektualnej (por. np.: J. Barta, R. Markiewicz, A. Szewc).

Najszerze podejście do problematyki społeczeństwa informacyjnego wykazują, zorientowani interdyscyplinarnie, socjologowie (np.: L.W. Zacher, K. Krzysztofek). Próbuje oni analizować ogólne problemy cywilizacyjne i związane z szeroko rozumianą interakcją zmiany technicznej i zmiany społecznej; w szczególności chodzi

o rozmaite – pozytywne i negatywne – konsekwencje rozwoju i masowych zastosowań technologii informacyjnych (czy informacyjno-komunikacyjnych), w tym sieci sieci czyli Internetu (por. np.: J. Janczyk, R. Skubisz, T. Zasepa). Ekonomiści i socjologowie podejmują też badania empiryczne (por. np. L.H. Haber).

Warto dodać, iż zwłaszcza wspomniana problematyka ogólna była inspirowana – dekadę lub jeszcze dawniej – przez znane i głośnie prace A. Tofflera, D. Bella, Y. Masudy, W. Dizarda, H. Schillera, później przez prace N. Negroponte, M. Dertozosa, D. Schillera, M. Castellsa i in. Znaczącą rolę w „ustawianiu” i promowaniu tej problematyki odgrywa też pisarz *s-f* S. Lem oraz publicysta K.T. Toepflitz.

Trzeba również dodać, iż problematyka społeczeństwa informacyjnego ma coraz wyraźniejszy **wymiar pan-europejski** oraz **globalny**. W tym zakresie również pojawiły się badania, konferencje i publikacje (np. J. Wierzbowski, J.F. Mączyński, K. Doktorowicz, L.W. Zacher).

Kulturowo zorientowane badania podejmują znawcy mediów, kultury, w szczególności filmu (np.: T. Miczka, A. Gwóźdź, W. Godzic, A. Kluszczyński, W. Dudek, K. Wilkoszewska). Można tu znaleźć pewne nawiązania do znanych publikacji D. de Kerckhove’a i N. Postmana oraz postmodernistów.

Wiele badań, analiz i studiów w omawianej problematyce się **instytucjonalizuje** w instytutach badawczych (np. w Instytucie Łączności), w katedrach i zakładach uniwersyteckich (np. w Centrum Badań nad Społeczeństwami Informacyjnymi na Wydziale Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego, w Centrum Badań Ewaluacyjnych i Progностycznych w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego), w stowarzyszeniach profesjonalnych (np. w Polskim Towarzystwie Informatycznym). Są też systematycznie organizowane konferencje naukowe stowarzyszeń i towarzystw naukowych, np. periodyczne ogólnopolskie konferencje inżynierów telekomunikacji (tzw. KST czyli Krajowe Sympozjum Telekomunikacji), Kongresy Polskiej Informatyki, konferencje nt. sztucznej inteligencji w Akademii Podlaskiej – współorganizowane przez Polskie Towarzystwo Cybernetyczne. Warto również wymienić międzynarodowe konferencje organizowane przez Instytut Łączności czy w Uniwersytecie Gdańskim (Katedra Informatyki Gospodarczej) nt. interakcji człowieka z komputerem (tzw. *HCI* czyli *human-computer interactions*), wreszcie doroczne konferencje z cyklu „Problemy społeczeństwa globalnej informacji” organizowane przez Uniwersytet Szczeciński (Zakład Systemów Globalnej Informacji), również seminaria i konferencje prowadzone przez Katedrę Informatyki Gospodarczej i Analiz Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Wśród periodyków – obok pism komputerowych, informatycznych i telekomunikacyjnych – na uwagę zasługują interdyscyplinarne „Transformacje” mające stały dział „Informacja – komunikacja” (wyd. przez Fundację Edukacyjną „Transformacje”).

Działalność badawcza, konferencyjna i publikacyjna oddziałuje na środowisko naukowe, studentów, media i publiczność w ogólności. Finansowanie omawianej problematyki przez KBN czy MEN jest niezwykle skromne. W 1996 r. KBN rozpiisał konkurs na grant badawczy nt. różnych aspektów społeczeństwa globalnej

informacji w kontekście akcesu Polski do UE – w odpowiedzi na unijny Raport Bangemanna (z 1994 r.). 14 lipca 2000 roku Sejm RP podjął uchwałę „W sprawie budowania podstaw społeczeństwa informacyjnego w Polsce”. Trudno jednak dopatrzeć się jej realizacji w zakresie dofinansowania badań i publikacji.

Bibliografia¹

- [1] Bielecki W. T. 1999: *Przedsiębiorczość w wirtualnym środowisku – Aspekt dydaktyczny*. Warszawa
- [2] Bielecki W., Walczak A. maj 2001: *Przedsiębiorcy wobec wyzwań E-rewolucji*. „Transformacje”
- [3] Chmielarz W. 2001: *Handel elektroniczny nie tylko w gospodarce wirtualnej*. Warszawa
- [4] Cygan Z. (red.) 2001: *Zarządzanie małymi i średnimi przedsiębiorstwami w układach konsorcjalnych i w warunkach wirtualnych*. Warszawa
- [5] *Człowiek a telekomunikacja – W drodze do społeczeństwa informacyjnego*. Warszawa 1997
- [6] Doktorowicz K. maj 1998: *Europejska definicja społeczeństwa informacyjnego*. „Transformacje”
- [7] Dudek W. 1996: *Transformacja telewizji w Polsce*. Katowice
- [8] Dziuba D.T. 1998: *Analiza możliwości i wyodrębniania i diagnozowania sektora informacyjnego w gospodarce polskiej*. Warszawa
- [9] Dziuba D.T. 1998: *Wirtualizacja działalności gospodarczej w oparciu o sieć Internet – w stronę gospodarki usieciowionej*. Warszawa
- [10] Dziuba D.T. 2000: *Gospodarki nasycone informacją i wiedzą*. Warszawa
- [11] Goban-Klas T., Sienkiewicz P. 1999: *Spółeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*. Kraków
- [12] Godzic W. (red.) 1999: *Humanista w cyberprzestrzeni* Kraków
- [13] Godzic W. 1999: *Telewizja jako kultura*, Kraków
- [14] Gwóźdź A. 1997: *Obrazy i rzeczy – Film między mediami*. Kraków
- [15] Gwóźdź A. 1999: *Prędkość i przyjemność – kino i telewizja w dobie symulacji elektronicznej*. Kielce
- [16] Haber L.H. (red.) 2001: *Mikrosoczeństwo informacyjna*. Kraków
- [17] *Integracja Europejska w obliczu ery informacyjnej (postindustrialnej)*. „Raporty Instytutu Rozwoju i Studiów Strategicznych”, nr 46, Warszawa 1997
- [18] Janczyk J. maj 1998: *Polski Internet – dorastanie do społeczeństwa sieci globalnej*. „Transformacje”
- [19] Kasprzak T. (red.) 1997: *Modele informacyjne procesów gospodarczych*. Warszawa

¹ Uwaga: bibliografia nie jest wyczerpująca, jednakże dzięki nazwiskom autorów i nazw wydawnictw oraz uczelni można ją znakomicie rozszerzyć; ponadto poniższe prace zawierają też spisy literatury.

- [20] Kasprzak T. (red.) 1995: *Computer Integrated Manufacturing. Architecture of Integrated Information Systems*. Warszawa
- [21] Kasprzak T. 2000: *Ewolucja przedsiębiorstw ery informacji*. Warszawa
- [22] Kluszczyński R.W. 2001: *Spółeczeństwo informacyjne, cyberkultura, sztuka multimedialnych*. Kraków
- [23] Kołodko G.W. (red.) 2001: „*Nowa gospodarka*” i jej implikacje dla długookresowego wzrostu w krajach posocjalistycznych. Warszawa
- [23] Krzysztofek K. maj 1998: *Rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce – uwarunkowania, perspektywy, rekomendacje*. „Transformacje”
- [24] Kukliński A. 2001: *Gospodarka oparta na wiedzy – Wyzwania dla Polski XXI wieku*. Warszawa
- [25] Lem S. 1999: *Bomba megabitowa*. Kraków
- [26] Lubacz J. (red.) 1999: *W drodze do społeczeństwa informacyjnego*. Warszawa
- [27] Mączyński J.F. maj 1998: *Ku społeczeństwu globalnej informacji*. „Transformacje”
- [28] Oleński J. 1997: *Standardy informacyjne w gospodarce*. Warszawa
- [29] Oleński J. (red.) 1999: *Procesy i systemy informacyjne w środowisku wirtualnym*. Warszawa
- [30] Oleński J. 2001: *Ekonomika informacji – Podstawy*. Warszawa 2001
- [31] Pastusiak L. 1975: *Komputery i polityka*. Warszawa
- [32] Pawłowska A. 1995: *Władza i uczestnictwo polityczne w społeczeństwie informacyjnym*. Lublin
- [33] Pietraś Z.J. 1990: *Sztuczna inteligencja w politologii – heurystyczne modelowanie procesów adaptacji politycznej*. Lublin
- [34] *Research for Information Society*. Inf. Conf. Abstracts, 15–17 October, Warsaw 1998 oraz mat. z lat następnych
- [36] Sienkiewicz P., Szczepaniak M., Więckowski W. 1989: *Dowodzenie z komputerem*. Warszawa
- [37] Skubisz R. (red.) 2000: *Internet 2000 – prawo, ekonomia, kultura*. Lublin
- [38] Szewc A., Jyż G. 1996: *Elementy prawa informatycznego*. T. 1 „Ochrona programów komputerowych i topografii układów scalonych”, Katowice
- [39] Szewczyk A. 1998: *Imperatyw odnowy systemów informacyjnych*. Szczecin
- [40] Szewczyk A. (red.) 1999: *Świadomość informatyczna społeczeństwa*. (mat. konf.), Szczecin
- [41] Szewczyk A. (red.) czerwiec 2000: *Spółeczeństwo informacyjne przyjazne dla osób specjalnej troski*. (mat. konf.), Szczecin
- [42] Szewczyk A. (red.) czerwiec 2001: *Ekonomiczne aspekty globalizacji informacji*. (mat. konf.) Szczecin
- [43] Szymanowski W., Perkowski R. maj 2001: *Charakterystyka przedsiębiorstwa wirtualnego i sfery jego zastosowań*. „Transformacje”
- [44] Targowski A. 1974: *Informatyka – klucz do dobrobytu*. Warszawa
- [45] Targowski A. 1992: *Strategia i architektura systemów informatycznych przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej*. Warszawa

- [46] Targowski A.S. 1996: *Global Information Infrastructure – The Birth. Vision and Architecture*, Harrisburg–London
- [47] Toeplitz K.T. 1986: *Zaćmienie informacyjne*. Warszawa
- [48] Wierzbicki A.P. lipiec 1999: *Megatrendy cywilizacji informacyjnej*. „Zeszyty Naukowe”, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Informatyczna
- [49] Wilkoszewska K. (red.) 1999: *Piękno w sieci – estetyka i nowe media*. Kraków
- [50] Zacher L.W. 1988: *Telekomunikacja a perspektywy społeczeństwa informacyjnego*. Mat. KST '88, Bydgoszcz, 7–9.09.1988, t. A
- [51] Zacher L.W. (red.) 1992: *Spoleczeństwo informacyjne – Aspekty techniczne, społeczne i polityczne*. Lublin–Warszawa
- [52] Zacher L.W. 1995: *Spoleczny wymiar komputeryzacji*. „Humanizacja Pracy”, 3/1995
- [53] Zacher L.W. (red.) 1997: *Problemy społeczeństwa informacyjnego. Elementy analizy, ewaluacji i prognozy*. Warszawa
- [54] Zacher L.W. (red.) 1997: *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo. Niektóre zjawiska, trendy i kontrowersje*. Warszawa
- [55] Zacher L.W. 1997: *Information and Culture as Dimensions of the Baltic Rim Cooperation*. [w:] J.W. Owsiański, A. Stepniak (red.), „The Nordic-Baltic Europe: Integration Risks, Barriers & Opportunities”, Warsaw–Sopot
- [56] Zacher L.W. 1998: *Towards an Information Society and Beyond*. „Dialogue and Universalism”, Vol. 8, No. 7–8
- [57] Zacher L.W. luty 1999: *Spoleczeństwo informacyjne in statu nascendi*. „Transformacje”
- [58] Zacher L.W. (red.) 1999: *Spoleczeństwo informacyjne w perspektywie człowieka, techniki, gospodarki*. Warszawa
- [59] Zacher L.W. lipiec 1999: *Era informacyjna – problemy z jej identyfikacją i świadomością*. „Zeszyty Naukowe”, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Informatyczna
- [60] Zacher L.W. 2000: *The Way Towards a Knowledge Society – Some Barriers Not Only for Countries in Transition*. [in:] G. Banse i in. (red.), „Towards the Information Society – The Case of Central and Eastern European Countries”, Berlin–Heidelberg–New York
- [61] Zacher L.W. 2001: *Informacyjne wymiary globalizacji*. [w:] J. Klich (red.), „Globalizacja”, Kraków
- [62] Zacher L.W. 2001: „Nowa gospodarka” jako interakcja techniki, gospodarki i społeczeństwa. [w:] G.W. Kołodko (red.), „Nowa gospodarka” i jej implikacja dla długofalowego wzrostu w krajach posocjalistycznych’, Warszawa
- [63] Zasepa T. (red.) 2001: *Internet – fenomen społeczeństwa informacyjnego*. Częstochowa
- [64] Zawojski P. 2000: *Elektroniczne obrazy-światy – między sztuką a technologią*. Kielce